

ANÀLISI TOPONÍMICA D'UN MAPA DEL PORT DE SÓLLER DE 1894

Joan Rosselló Geli

RESUM: A partir de la trobada d'un plànol del port de Sóller realitzat l'any 1893 i publicat l'any següent, hom ha desenvolupat una recerca dels topònims que apareixen a l'esmentat plànol per conèixer l'evolució històrica dels noms fins als nostres dies. Per fer-ho s'ha comparat la toponímia d'un mapa recent (2006) amb l'anterior. A la vegada, s'han classificat els topònims que apareixen al plànol i s'ha fet una anàlisi d'alguns.

1. INTRODUCCIÓ

El plànol del port de Sóller (figura 1) és el resultat de la tasca desenvolupada per la Comisión Hidrográfica de la Península, que a inicis de la darrera dècada del segle XIX va recórrer el litoral mediterrani desenvolupant tota una sèrie de cartes dels ports existents a la zona.

A l'illa de Mallorca es varen realitzar diferents mapes entre els quals s'inclou el del port de Sóller, anomenat oficialment *Plano del puerto de Sóller*, i que porta el número 971 en la codificació oficial.

La Comisión Hidrográfica era dirigida pel capità de navili José Gómez Imaz i va començar la seva tasca a les costes balears l'any 1889. Des del port de Palma, i fins a l'any 1897, una sèrie de vaixells varen recórrer les illes fent un aixecament de cartes de la costa i dels ports.

Totes aquestes cartes foren inventariades i agrupades a la publicació *Catálogo de las cartas náuticas publicadas*, dins el tom II de la Dirección de Trabajos Hidrográficos de José M. Cano.

El director de la Comisión, José Gómez Imaz, era mariner de professió, fou ministre de Marina i senador vitalici. Va dirigir les tasques fins a l'any 1894, i com a resultat del seu treball va redactar la memòria titulada *Resumen de los trabajos de la Comisión Hidrográfica de España en la isla de Mallorca en los años 1889 a 1894*, on s'explica tot el procés de creació dels plànols de la costa mallorquina.

La carta 971, *Plano del puerto de Sóller*, fou corregida posteriorment l'any 1902. Està a escala 1 : 5 000 i les seves coordenades estan referenciades al meridià de San Fernando, a Cadis. Per orientar, presenta una rosa i una fletxa que indica la desviació magnètica.

La mida del full és de 48 x 33 cm, i destaca per la presència, a la part inferior, d'un perfil del port que permet veure la serra de Tramuntana des del mar amb la representació de punts com el Teix, la Torre Picada o els fars de la Creu i el Cap Gros.

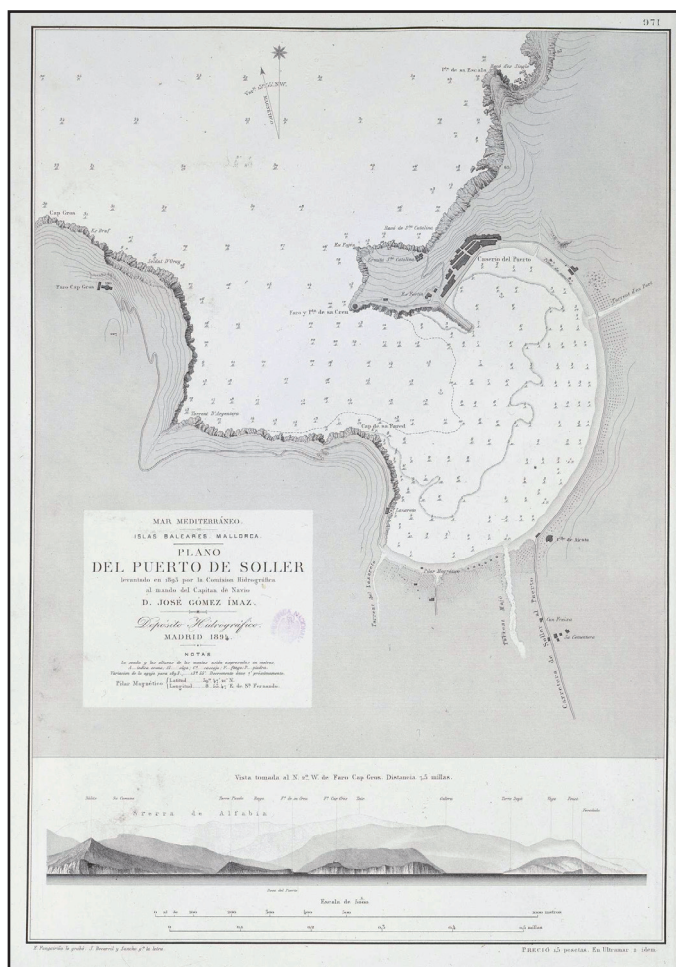

Fig. 1: Plànol del Port. Font: Biblioteca Digital Hispánica.

A part dels topònims, el plànol inclou també informacions sobre el tipus de fons marí. Així, la llegenda que apareix a l'esquerra inclou, a part de les dades d'autoria del plànol, unes notes on s'indica que «la sonda y alturas de los montes están expresados en metros» i dóna la llegenda per llegir el fons: A indica arena, Al alga, C° cascajo, F fango i P piedra.

2. ELS TOPÒNIMS

Una vegada analitzat el plànol, s'ha recollit la llista dels noms que hi apareixen. En total, es recolliren 24 topònims que, per efectes de classificació, es varen dividir en 4 grups.

El primer grup inclou els geotopònims, aquells noms referits a accidents de relleu.

Un segon grup és el format per usos del territori, on trobam noms relacionats amb activitats de l'home.

Dins el tercer grup apareixen els antropònims i, finalment, s'inclou un quart grup que són aquells noms que no es poden incloure als anteriors, que tenen un origen desconegut que els converteix en les curiositats del plànol.

El repartiment dels 24 topònims en els grups esmentats anteriorment ens dóna el resultat següent:

Topònims	Total
Geotopònims	10
Usos del territori	10
Antropònims	1
Desconeguts	3

Taula 1. Repartiment dels topònims per grups.

Si dividim els noms per percentatges, trobem que tant el primer com el segon grup representen un 42% cadascun, mentre que els desconeguts són el 13% i l'únic antropònim trobat suposa el 3% restant, com reflecteix la figura 2.

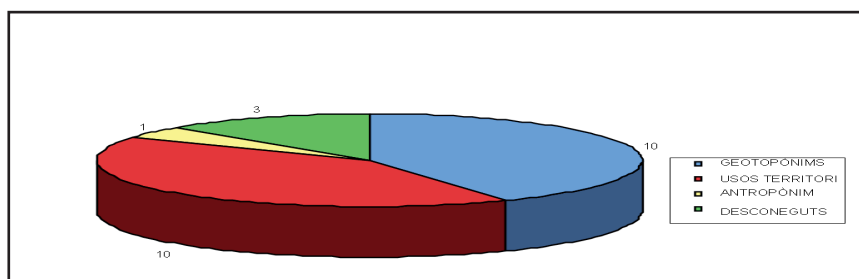

Figura 2. Repartiment dels topònims en percentatges.

2.1. GEOTOPÒNIMS

En aquest grup trobam els noms següents:

Cap Gros
Torrent d'Argentera
Cap de sa Pared

Torrent del Lazareto
Torrent Majó
Torrent d'es Port
Punta de sa Creu
Racó de Santa Catalina
Punta de sa Escala
Racó d'es Single

Es tracta de tota una sèrie de noms que fan referència a accidents geogràfics costaners com són els caps, les puntes i els racons, així com els torrents que apareixen a la zona. Cal destacar com s'escriuen certs topònims que mostren una mescla entre el català i el castellà com Torrent del Lazareto o Cap de sa Pared.

2.2. USOS DEL TERRITORI

En el mapa de 1894 apareixen reflectits els següents:

Faro Cap Gros
Lazareto
Carretera Sóller al Puerto
Sa Cementera
Castillo de Aicate
Pinos de amarre
Caserio del Puerto
Es Fortín
Faro de sa Creu
Ermita de Santa Catalina

Són aquells noms relacionats amb les activitats desenvolupades per l'home sobre el territori. A tall de curiositat, apareixen certes errades com «Castillo de Aicate», que sembla que correspondria a «Castillo del Alcaide», una antiga fortalesa a l'entrada del port que fou emprada fins entrat el segle XIX (Caimari, 2007). Una altra forma curiosa és «Pinos de amarre», localitzats a la zona de l'actual platja de Can Generós i que mostraria un ús de la vegetació com a element d'amarrament de les barques. Finalment, «sa Cementera» té el seu origen en una fàbrica de ciment que fou inaugurada l'any 1891.

2.3. ANTROPÒNIMS

En aquest grup només s'inclou un nom, Can Freixa. Hom suposa que seria alguna finca o petita possessió situada al camí entre Sóller i el port, però malauradament aquest topònim no s'ha conservat.

2.4. CURIOSITATS

Dins aquest grup s'han quantificat aquells noms que no sembla que tenguin cap relació amb els anteriors.

Es Bruf
Soldat d'Oray
Es Pajés

Són tres noms, situats els dos primers a la costa propera a la punta del Cap Gros i el darrer a la zona de la punta de sa Creu.

Només es Bruf sembla que té alguna relació amb la seva localització costanera. Segons el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans, *brufar* vol dir esquitxar, quelcom apropiat a la vorera de la mar, i podria ser una pesquera on és fàcil banyar-se.

3. LA PERVIVÈNCIA DELS TOPÒNIMS

Per comprovar si els noms que apareixen al mapa de 1894 es mantenen a l'actualitat s'ha realitzat una comparació amb la cartografia actual, concretament amb el mapa de Mallorca de l'any 2006 (Sitibsa).

Les transformacions que han sofert els 24 topònims han provocat, fins i tot, la desaparició d'alguns. En total, 11 noms han desaparegut, encara que això no suposa el seu oblit, ja que a Sóller tothom coneix on era el llatzeret o els cingles a la vora de la Torre Picada.

Nou noms han estat modificats amb el pas del temps. El canvi sol anar lligat a la normalització del topònim, com pot ser convertir en *far* els *faros* o bé anomenar el torrent Majó com torrent Major. En un altre cas, la modificació és deguda a raons administratives, la carretera de Sóller al Port ara és la Ma 1134.

La taula següent permet veure com han evolucionat els topònims presents l'any 1894.

MAPA DE L'ANY 1894	MAPA DE L'ANY 2006
Cap Gros	Cap Gros
Torrent d'Argentera	Racó de s'Argentera
Cap de sa Pared	Cap de sa Paret

Torrent del Lazareto	Torrent des Norais
Torrent Majó	Torrent Major
Torrent d'es Port	Torrent de sa Figuera
Punta de sa Creu	Punta de sa Creu
Racó de Santa Catalina	Racó de Santa Catalina
Punta de sa Escala	
Racó d'es Single	
Faro Cap Gros	Far de's Cap Gros
Lazareto	
Carretera Sóller al Puerto	Carretera Ma1134
Sa Cementera	Sa Cimentera
Castillo de Aicate	
Pinos de amarre	
Caserio del Puerto	
Es Fortin	
Faro de sa Creu	Far de sa Creu
Ermita de Santa Catalina	Ermita de Santa Catalina
Can Freixa	
Es Bruf	
Soldat d'Oray	
Es Pajés	

En vermell apareixen aquells noms que s'han modificat, mentre que la casella en blanc suposa que han desaparegut a la cartografia consultada. Sembla evident que la gran part dels noms conservats corresponen al grup dels geotopònims, on també s'observen la majoria de correccions de caire lingüístic.

Pel que fa als topònims que s'han perdut en el temps, gairebé tots es poden incloure en el grup dels usos relacionats amb l'activitat humana. Edificis de caire militar i sanitari han desaparegut, com també els tres noms del grup que anomenam curiositats i que sembla que, per la seva localització, podien ser pesqueres.

4. ALGUNES CONCLUSIONS

La trobada d'un mapa del port de Sóller de l'any 1894 ens ha permès conèixer els topònims que eren comuns en aquell moment a la costa sollerica i fer una comparació amb els que apareixen a la cartografia actual.

S'han classificat els 24 noms en 4 grans grups per afavorir el seu estudi i observar les modificacions i/o la pervivència que presenten al llarg del temps, en aquest cas més de 100 anys.

Les modificacions en els topònims són quasi sempre correccions cap a un català normatiu, encara que hi han casos en què la modificació no sempre té un sentit clar. A tall d'exemple, el torrent del Lazareto, a la zona de la platja d'en Repic, es coneix ara com el torrent dels Norais, un element portuari que no apareix a la zona de l'esmentat torrent.

Pel que fa a la pervivència dels topònims, val a dir que no té relació amb la seva presència o no a la cartografia, sinó que té a veure amb la transmissió del coneixement popular. Així, el cas del Llatzeret n'és un exemple, ja que tothom sap on es troba, malgrat que no aparegui al mapa de l'any 2006. I podria ser que els tres noms curiosos, es Bruf, Soldat d'Oray i es Pajés, siguin encara coneguts per pescadors que mantenen amb molt de secret la localització de les pesqueres que utilitzen.

Dels 24 noms trobats al mapa de 1894, 11 han desaparegut al mapa de 2006, un 45% del total. Malgrat tot, alguns perviuen al port i és tasca de tots evitar que es puguin perdre en el futur, com també ho és evitar que els 13 noms que es mantenen des del 1894 fins a l'actualitat puguin desaparèixer de futurs mapes.

5. BIBLIOGRAFIA

Biblioteca Digital Hispánica: *Plano del puerto de Sóller*. Consulta a Internet, desembre de 2010.

Caimari, T. (2007): «Perfil biogràfic-professional dels governadors del Castell del Port de Sóller i del Castell de Pedra Picada (1715-1808)». *I Jornades d'Estudis Locals*. Ajuntament de Sóller. Palma (pàg. 135-149).

Diccionari d'Estudis Catalans. Consulta a Internet, gener de 2011.

Sitibsa: *Plànol de Sóller*, escala 1 : 5 000. Consulta a Internet, gener de 2011.